

ZKUŠENOSTI S VYUŽITÍM TÝDENNÍCH BLOKŮ VE VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA ŽÁKŮ SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI UČENÍ

PhDr. Kamila Balharová

Resumé: Příspěvek se zabývá šestiletou aplikací výuky českého jazyka v blocích u žáků se specifickými poruchami učení na druhém stupni základní školy. Sleduje výhody a nevýhody z hlediska žáků, rodičů i učitele.

Klíčová slova: týdenní bloky, český jazyk, komunikační a slohová výchova, specifické poruchy učení

Abstract: The report deals with six years of application of Czech language bloc education of students with specific learning disabilities at the second grade of elementary school. It shows advantages and disadvantages from the point of view of students, parents and teacher.

Key words: week blocs, Czech language, the style and communication education, specific learning disabilities

Paměť u žáků se specifickými poruchami učení

Krátkodobá paměť je myšlenkovým prostorem pro udržení aktuálních informací. Pracovní paměť je soubor myšlenkových funkcí nebo procesů, které zajišťují kontrolu, podržení a manipulaci s informacemi v krátkodobé paměti. Dlouhodobá paměť zajišťuje vybavování informací, které běžně používáme (Zelinková, Cizí jazyky). Při osvojování vědomostí se žák zpočátku intenzivně soustředí na každý krok. Postupně tyto kroky provádí s menší mírou soustředění a nastupuje proces automatizace. Už nemusí nad každým krokem přemýšlet a hledat řešení. U žáků se specifickými poruchami učení (dále se SPU) často narazíme na poruchu tohoto procesu, potřebují pak podstatně delší čas, než dojde k automatizaci. Podle mých zkušeností v procesu zapamatování u žáků se SPU hraje velkou roli motivace a také časté opakování přijímaných informací. Žáky je potřeba pro práci získat a poté mnohokrát zopakovat vyvozený algoritmus.

Na 2.stupni základní školy ve specializovaných třídách pro žáky se SPU jsem narážela na problém častého zapomínání, ať už se to týkalo přípravy pomůcek na jednotlivé hodiny nebo vybavování si vědomostí. Měla jsem dojem, že týdenní pauza mezi jednotlivými hodinami slohu nebo literatury je příliš dlouhá. Musela jsem začínat vždy od začátku - motivace, připomenutí, procvičení - a ke konečnému slohovému útvaru jsem se dopracovávala velmi obtížně. Jako bych byla stále na začátku. Největší problémy jsem měla s výukou slohu. Nechtěla jsem se ale smířit s názorem, se kterým jsem se setkala v literatuře, že slohová cvičení v klasické písemné formě jsou pro žáky se SPU nevhodná, že bývají obsahově chudá, často nečitelná, nedávající smysl, plná specifických i nespecifických chyb (Jucovičová, Žáčková, Sovová 2001).

Začala jsem se proto více zamýšlet nad problematikou paměti u těchto žáků a nad tím, jak jim lépe zpřístupnit komunikační a slohovou výchovu. Chtěla jsem zjistit, zda je možné předložit žákům se SPU i tuto složku výuky jazyka tak, aby i oni dosáhli úspěchu při zpracování slohové práce. Byla jsem přesvědčena, že výše uvedené tvrzení o nevhodnosti tohoto úkolu pro žáky se SPU nemusí být opodstatněné z hlediska obsahu.

Napadlo mě, že by bylo možné podpořit proces zapamatování u těchto žáků výukou v týdenních blocích. Zkrátit pauzu mezi jednotlivými hodinami slohu. Žáci se seznámí v jednom uceleném týdenním bloku se slohovým útvarem a jejich výsledná práce (ať už písemná či ústní) nebude obsahově chudá a nedávající smysl. Domnívám se, že využití krátkodobé paměti a cílené využívání pracovní paměti nastartuje u žáků se SPU proces automatizace. Výsledkem by tedy mohlo být nejen závěrečné zpracování slohového útvaru, ale také uložení poznatků do dlouhodobé paměti.

Výuka v týdenních blocích

Výše popsanou hypotézu jsem se pokusila ověřit v projektu, který jsem zahájila v září roku 2002. Využila jsem možnosti, která byla uvedena v tehdejších osnovách pro základní školu (Vzdělávací program ZŠ, 1996), a začala jsem vyučovat ve specializovaných třídách pro žáky se SPU český jazyk v týdenních blocích. Výuka mateřského jazyka obsahuje tři složky výuky: komunikační a slohovou výchovu, jazykovou výchovu a literární výchovu. Tradiční týdenní rozložení výuky českého jazyka je jedna hodina slohu, jedna hodina literatury a dvě hodiny mluvnice. Za měsíc, respektive čtyři týdny, je tedy odučeno osm hodin mluvnice, čtyři hodiny slohu a čtyři hodiny literatury.

Výuka v týdenních blocích se věnuje jedné složce intenzivně čtyři vyučovací hodiny v jednom týdnu. Hodiny byly rozloženy v jednotlivých dnech týdne, nikoli najednou v jednom dni. Při výuce v týdenních blocích zůstala dotace jednotlivých složek zachována - osm hodin bylo věnováno mluvnici (dva týdny), čtyři hodiny literatury (jeden týden) a čtyři hodiny slohu (jeden týden).

Obvykle nenásledovaly dva stejné týdny za sebou. Přestože se výuka v týdenních blocích věnuje intenzivně jedné složce, jsou v hodinách zpravidla zastoupené i složky ostatní.

Zaměřila jsem se na oblast komunikace a slohové výchovy. Právě v rámci výuky v týdenních blocích se mi osvědčilo budovat slohový útvar se žáky po jednotlivých menších fázích - od vyvození hlavních znaků slohového útvaru přes rozvoj slovní zásoby až ke konečnému výstupu, ať už se jedná o výstup formou písemného či mluveného projevu. Tím, že na sebe hodiny navazují v průběhu celého týdne, dosáhneme postupnými kroky vystavění celého slohového útvaru nebo po všech stránkách prozkoumáme probíranou literární ukázkou či literární žánr.

První hodinu jsem žáky s učivem seznámila. Vysvětlili jsme si, k čemu nám může sloužit v praxi. Žáci tak slyšeli informaci prvně. Hned druhý den jsme totéž zopakovali a přidali další malou část.

Přestože si žáci se SPU obtížně ukládají nové informace, při organizaci výuky v týdenních blocích obvykle již druhou hodinu zvládli použít pracovní paměť. Zvládali manipulovat se získanými informacemi a začali je používat v jednoduchých příkladech. Získala jsem čas na hry i na skupinové práce, protože jsem nemusela opakování věnovat tolik času a úsilí. Zjistila jsem, že mohu druhý den pokračovat bez přílišného opakování tam, kde jsem skončila. Nebyla nutná ani opětovná motivace, žáci si pamatovali, co jsme dělali.

V komunikační a slohové výchově se mi týdenní bloky velmi osvědčily, podobně lze pracovat i s literárními ukázkami v literární výchově. V jazykové výchově jsem narážela na větší problémy, neboť mluvnické a pravopisné učivo je potřeba procvičovat stále, jinak se snadno zapomíná. Osvědčilo se mi zařazovat krátké "pětiminutové" procvičení probíraného mluvnického učiva v každé hodině, tudíž i v týdnech, kdy byl sloh nebo literatura. Vždy jsem se snažila, aby se jednalo o včlenění. Pak je možné aplikovat tuto metodu i na jazykovou výchovu bez negativních důsledků příliš dlouhé pauzy a i zde se projeví výhoda využití krátkodobé paměti.

Realizace projektu

Projekt jsem zahájila v roce 2002 ve specializovaných třídách pro žáky se SPU. Projekt trval až do roku 2008 a kromě sledování toho, jaký vliv má tento typ výuky na jejich paměť, zahrnoval i postupné získávání zpětné vazby od žáků a rodičů. Jak jim tento typ výuky vyhovuje, či nevyhovuje, jsem zjišťovala formou dotazníkového šetření a rozhovorů na třídních schůzkách.

Sestavovala a zveřejňovala jsem aktuální měsíční plány výuky, ve kterých bylo vyznačeno, co se bude v jednotlivých týdnech probírat, které stránky z učebnice k tomu využijeme, jaké jsou dlouhodobé úkoly a jaké pomůcky budou žáci potřebovat. Rodiče se na plány mohli podívat na webových stránkách k tomu určených. Žáci měli měsíční plány vždy vyvěšené na nástěnce ve třídě.

V jednoduchém dotazníkovém šetření jsem pak sledovala názory žáků na výuku v týdenních blocích a na zveřejňování měsíčních plánů. Pro moje šetření - aby bylo co možná nejobektivnější - museli žáci splňovat tato kritéria:

jednalo se o žáka se specifickou poruchou učení

z vlastní zkušenosti žák znal výuku českého jazyka tradiční formou i formou týdenních bloků

výuku v týdenních blocích absolvoval alespoň jeden rok

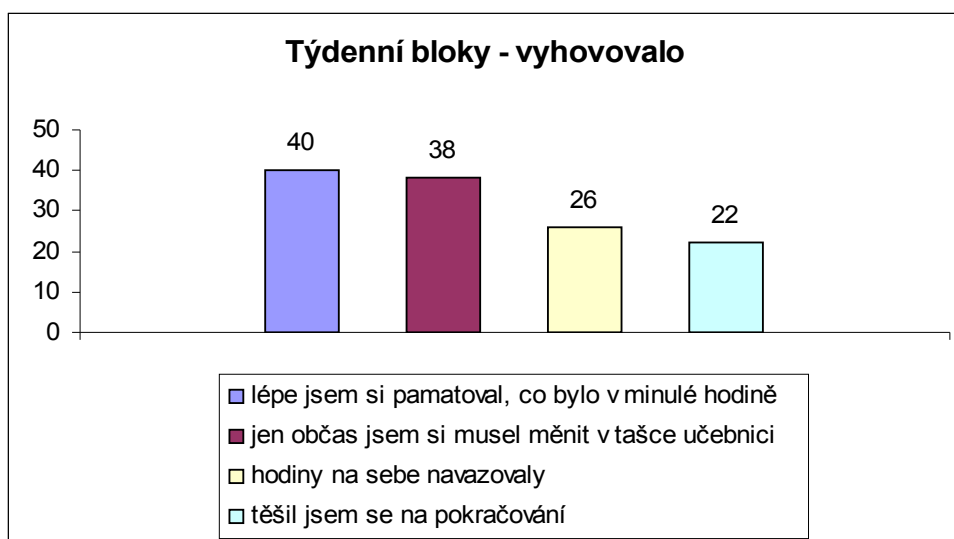
výuku tradiční formou absolvoval alespoň jeden rok

V průběhu pěti let splnilo tato kritéria 81 žáků, z toho bylo 55 chlapců a 26 dívek. Všichni tyto žáci navštěvovali na 2.stupni základní školy specializovanou třídu.

Týdenní bloky z hlediska žáků a rodičů

V dotazníkovém šetření jsem se zaměřila na to, zda a čím budou týdenní bloky žákům vyhovovat a zda bude žákům vadit "dlouhá" pauza mezi jednotlivými bloky výuky.

Na otázku, zda žákům týdenní bloky vyhovovaly či nevyhovovaly, odpovědělo 12% žáků, že nevyhovovaly, 88% žáků uvedlo, že jim vyhovovaly. V další otázce pak mohli označit několik možností, proč jim bloky vyhovovaly (graf 1).

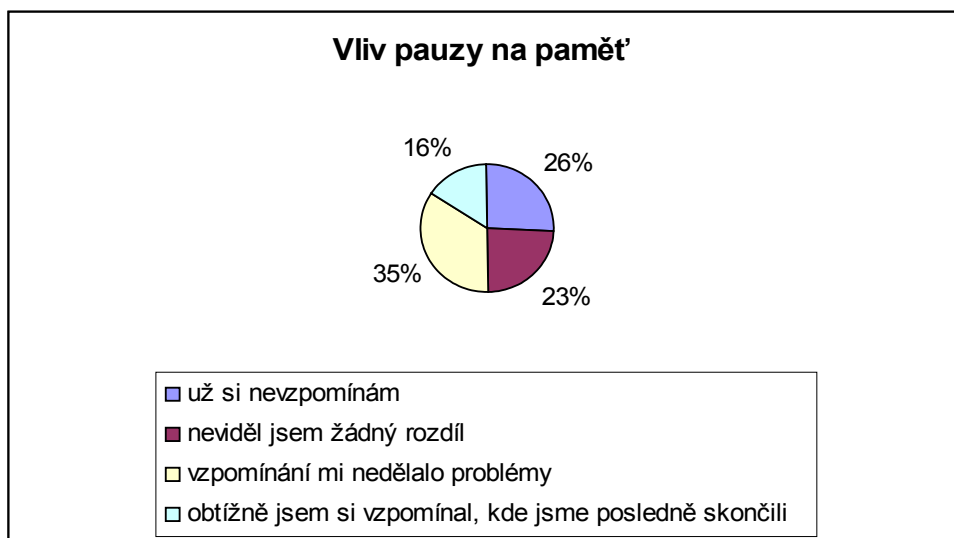
Graf 1. Týdenní bloky z hlediska žáků.

Nejvíce žáků uvedlo lepší zapamatování učiva z předchozí hodiny. Pohodlnost, že si jen občas museli měnit učebnici v tašce, byla hned na druhém místě. Dále uváděli, že jim vyhovovalo, jak hodiny na sebe navazovaly, a že se těšili na pokračování.

Jisté úskalí výuky v týdenních blocích jsem z hlediska žáků se specifickými poruchami učení viděla v tom, že budou jako problém vnímat delší pauzy mezi jednotlivými bloky.

35% žáků uvádělo, že vzpomínání jim nedělalo žádný problém, 23% žáků nevidělo žádný rozdíl mezi tím, kdy byla mezi bloky dlouhá pauza a kdy nikoli. Pouze 16% žáků uvedlo, že si obtížně vzpomínali, kde posledně skončili (graf 2).

Zajímavá byla zpětná vazba od rodičů. Ti se shodovali v tom, že se zjednodušila domácí příprava a že si jejich děti lépe pamatovaly učivo.

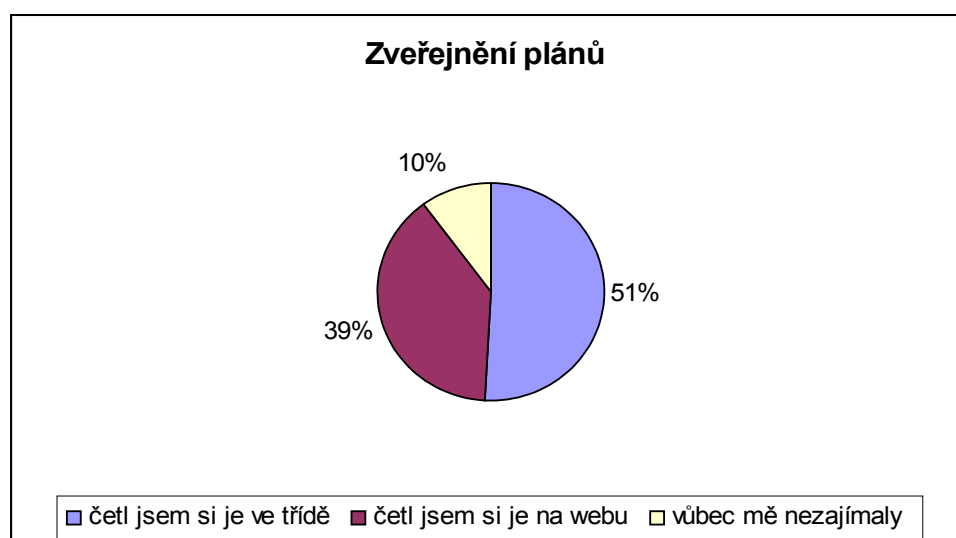

Graf 2. Vliv pauzy mezi jednotlivými bloky na paměť.

Zveřejňování plánů

Vzhledem k tomu, že jsem se snažila o co nejlepší informovanost jak žáků tak rodičů, zajímalo mě, zda budou žáci a rodiče plány sledovat a co je bude v plánu zajímat. Byla jsem zvědavá, jestli zveřejňování plánů přinese něco i mně jako pedagogovi.

Z grafu č.3 je vidět, že pouze 10% žáků uvádí, že je plány vůbec nezajímaly. Naopak 90% žáků potvrdilo, že plány sledují - 39% na webu a 51% ve třídě, kde byly umístěné na nástěnce. Domnívám se, že to bylo dáno i tím, že na 2.stupni základní školy začínají být žáci více zaangażovaní do přípravy do školy, kde chtějí být úspěšní.

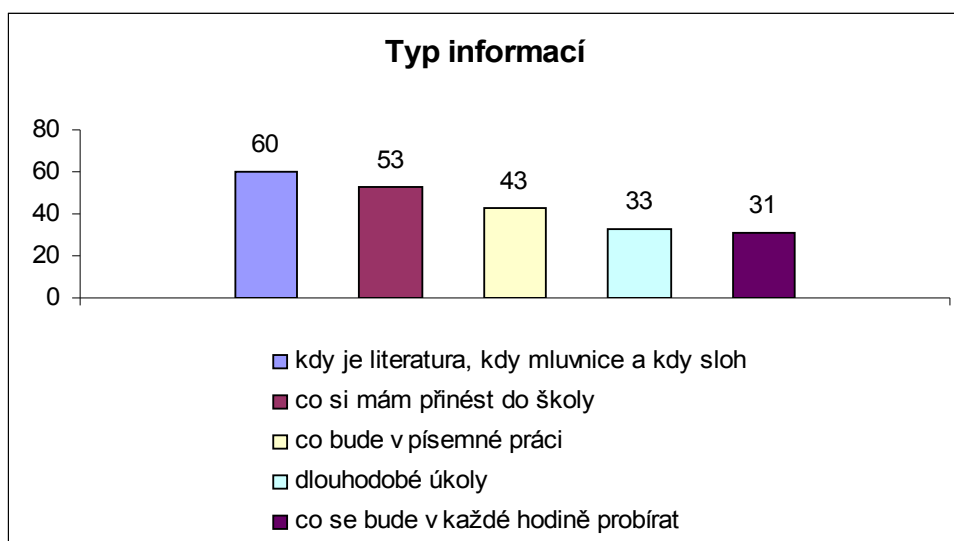

Graf 3. Zveřejňování plánů

Přestože šetření bylo zaměřené na žáka, chtěla jsem také vědět, zda se o plány zajímají i rodiče a jestli to žáci vnímají. Zjistila jsem, že 40% žáků ví, že rodiče plány zajímaly.

Rodiče v dotazníku a na třídních schůzkách hodnotili měsíční plány jako pomoc ve výuce češtiny. Věděli, co mají procvičit, jaký úkol a do kdy mají splnit. Pochvalovali si, že věděli, kdy bude písemná práce a co bude prověřovat. Uváděli, že navazování hodin na sebe v jednom týdnu jim zjednodušilo i domácí přípravu a dohlížení na ni.

Jako odpověď na otázku, co se z měsíčních plánů dozvěděli (graf 4), mohli žáci označit i více možností. Průměrně každý žák uváděl 3 informace, které získával z měsíčních plánů. Nejčastěji je zajímalo, kdy mají literaturu, sloh nebo mluvnici a co si mají přinést do školy. Zajímavé bylo i zjištění, že 38% žáků zajímalo, co se bude v jednotlivých hodinách probírat.

Graf 4. Informace, které žáky zajímaly.

Výhodu měly měsíční plány i pro mne. Od jejich zavedení a zveřejňování jsem zaznamenala obrovský úbytek problémů navazujících na zapomínání učebnic a pomůcek na hodiny českého jazyka. Při tradiční výuce a pravidelném střídání jednotlivých složek v jednom týdnu jsem často musela improvizovat (nebo s tím už dopředu počítat), neboť i větší část třídy neměla učebnici. Zde byl znát podíl rodičů na přípravě do školy. Navíc úplně odpadly dohady typu: "Já jsem nevěděl..." Stačilo v pátek před týdnem literatury připomenout, že si mají vyměnit učebnici v aktovce. Všimla jsem si, že žáci přestali nosit v aktovce učebnici i čítanku jen proto, aby něco nezapomněli.

Závěr

Nejlépe se týdenní bloky uplatňovaly při komunikační a slohové a literární výchově. Využití v jazykové složce by bylo vhodné dále zpracovat.

Žáci dokázali využívat pracovní paměť a domnívám se, že u některých došlo k uložení poznatků i do dlouhodobé paměti. Tuto domněnku potvrzují i rodiče, kteří konstatovali, že při výuce v týdenních blocích si jejich děti lépe pamatovaly učivo. Nicméně toto tvrzení nelze dostatečně prokázat dotazníkovým šetřením, které jsem zadala.

Naprostá většina žáků uvedla, že jim týdenní bloky vyhovovaly, pouze 16% žáků uvádělo problémy s vybavováním učiva při delší pauze mezi jednotlivými bloky. Moje obava se tedy nepotvrdila. Zveřejňování měsíčních plánů týdenních bloků se projevilo jako jednoznačně pozitivně přínosné pro všechny - žáky, rodiče i učitele.

Žáci se seznamovali s učivem v ucelených týdenních blocích a jejich výsledné slohové práce dávaly smysl a nebyly podle mého názoru obsahově chudé. Některé z těchto prací jsou zveřejněné na <http://kamizdat.wz.cz>, kde je zpracovaná metodika výuky slohu v týdenních blocích, nebo na <http://azprojekty.wz.cz>, kde je uveřejněn například postup i výsledné zpracování přednášky. Na těchto stránkách lze posoudit obsah prací.

Jsem přesvědčená, že vhodně volené metody a formy práce mohou vést ke kvalitní slohové práci i u žáků se SPU. Bylo by jistě zajímavé, kdyby se podobným problémem zabýval někdo i v nesespecializovaných třídách.

Literatura:

1. BALHAROVÁ, K. *Kamizdat* [on line]. [cit. 2008-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://kamizdat.wz.cz>>.
2. BALHAROVÁ, K. *Projekty od A do Z* [on line]. [cit. 2008-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://azprojekty.wz.cz>>.
3. JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H., SOVOVÁ, H. *Specifické poruchy učení na 2. stupni základních škol*. Praha : D+H, 2001. ISBN (seš.).
4. *Vzdělávací program ZÁKLADNÍ ŠKOLA*. Praha: Fortuna, 1996.
5. ZELINKOVÁ, O. *Cizí jazyky a specifické poruchy učení*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2006. ISBN 80-7311-022-9.